

Германіі. Па-другое, расійскім і нямецкім гісторыкам удалося запоўніць навуковы прабел у даследаванні згаданай праблематыкі і падрыхтаваць спецыяльныя працы ў рамках згаданай праблематыкі, тады як у беларускай гістарычнай навуцы па цяперашні час адсутнічае спецыяльная навуковая работа, якая б закрывала гэту важную тэму. Па-трэцяе, важнейшым вынікам разгляду можна лічыць не толькі ўзбагачэнне замежных гістарыяграфій адным з актуальных кірункаў даследавання, але і яго практычную распрацоўку з мэтай вывучэння заключнага перыяду гісторыі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў у Беларусі.

А. Г. Цымбал

БЕЛАРУСКІ КІРУНАК ПОЛЬСКАЙ ПАЛІТЫКІ ПАМЯЦІ

Сучасныя сацыяльныя навукі для апісання феномена функцыянавання гісторыі ў грамадстве выкарыстоўваюць шэраг паняццяў: *гістарычная палітыка*, палітыка памяці і інш. Усе яны ў першую чаргу датычацца мэтанакіраванага канструявання грамадскіх уяўленняў аб сваім мінулым і сучасным, пабудове пэўнага варыянту ідэнтычнасці сацыяльных груп, сацыяльнай, культурнай і палітычнай інжынерыі. Праблемы суадносін гісторыі і памяці, гістарычнай палітыкі, палітыкі памяці даследаваліся шматлікімі навукоўцамі: П. Нара, А. Міллерам, Г. Касьянавым, Р. Трабай і інш.

Узаемадзеянне гісторыі і памяці зводзіцца да некалькіх пазіцый: 1) гісторыя супрацьпастаўляецца памяці; 2) гісторыя і памяць разглядаюцца як формы разумення, інтэрпрэтацыі і рэпрэзентацыі мінулага, якія дапаўняюць адна адну; 3) гісторыя і памяць атаясамліваюцца. Для гістарычнай палітыкі, а дакладней, аднаго з яе элементаў – палітыкі памяці, характэрны менавіта апошні падыход. Атаясамленне гісторыі і памяці ўласціва для палітычных і ідэалагічных дыскурсаў. Менавіта выкарыстанне азначэння *палітыка памяці* больш адпавядае сутнасці спроб дзяржавы і ўлад інструменталізаваць гісторыю для дасягнення актуальных палітычных мэт. Яна накіравана на фарміраванне пэўнага вобразу памяці аб мінулым у сацыяльнай групы. Такая памяць заўсёды актуальна, звязана з сучасным жыццём, легітымізуе існуючы стан рэчаў. Памяць эмацыйна, міфалагічна. У адрозненне ад памяці гісторыя крытычна і аналітычна і імкнецца да дэканструкцыі наратываў памяці. Такім чынам, пад палітыкай памяці разумеецца фарміраванне пэўнай калектыўнай ці гістарычнай памяці на ўзроўні масавай палітыкі.

З 2005 г. у Польшчы з прыходам да ўлады правакансерватыўнай партыі «Права і справядлівасць» было заяўлена аб неабходнасці рэалізацыі новай гістарычнай палітыкі з мэтай узмацнення польскай нацыянальнай ідэнтычнасці і адзінства. Размова ішла пра поўны перагляд польскай гісторыі, зварот да вопыту, асаблівай гістарычнай ролі і місіі Польшчы. Галоўным рэалізатарам палітыкі стаў Інстытут нацыянальнай памяці (ІПН) – установа, якая сумяшчае навукова-даследніцкія і следчыя функцыі. Фактычна пачалася рэвізія мінулага з мэтай “нармалізацыі” гісторыі дзеля ідэі кансалідацыі нацыі, праз сцвярджанне ў калектыўнай памяці пазітыўных фрагментаў і сюжэтаў гісторыі.

У адпаведнасці з вядомым сцвярджэннем, што знешняя палітыка – працяг унутранай, у 2016 г. польскі прэзідэнт заявіў, што гістарычная палітыка павінна мець наступальны характар, разглядацца як элемент адбудовы пазіцыі дзяржавы на міжнароднай арэне, а перадусім як элемент выхавання новых пакаленняў палякаў. Неабходна адзначыць, што беларускі вектар гістарычнай палітыкі не з’яўляецца першачарговым для Польшчы і знаходзіцца хутчэй на перыферыі польскай знешняй гістарычнай палітыкі, што абумоўлена і адсутнасцю ў гісторыі выразна жорсткіх польска-беларускіх узброеных канфліктаў, як, напрыклад, украінска-польскі канфлікт на Валыні, або польска-літоўскія ўзаемныя акцыі перыяду Другой сусветнай вайны. Прыкладаў выразна нацыяналістычна афарбаваных дзеянняў з боку беларусаў адносна палякаў у гісторыі беларуска-польскіх адносін не згадваецца, што давала падставы кіраўніку польскага МЗС В. Вашчыкоўскаму ў 2016 г. сцвярджаць аб неабходнасці «не палітызаваць гісторыю, дайсці да праўды і адкрыць выпадкі, якія мелі месца дзесяткі гадоў таму, за якія беларусы не нясуць адказнасці». Беларусы і палякі ў польскім падыходзе да адбудовы палітыкі памяці разглядаюцца як «ахвяры імперыялізмаў».

Асноўнымі агентамі беларускага вектара польскай палітыкі памяці акрамя згаданага ІПН з’яўляюцца разнастайныя правакансерватыўныя арганізацыі, «крэсовыя» і ветэранскія таварыствы, правыя папулісты.

Унутры Польшчы беларускае вымярэнне палітыкі памяці звязана з гісторыяй беларускай меншасці ў Польшчы. Месцам сутыкнення розных наратываў тут з’яўляецца постаць аднаго з «проклятых салдат» Р. Райса, які, камандуючы аддзелам польскага антыкамуністычнага падполля, у 1946 г. спаліў 5 вёсак і забіў некалькі дзясяткаў праваслаўных беларусаў на Падляшшы. У 1949 г. Р. Райс быў пакараны смерцю згодна рашэнню суда ў Беластоку, але ў 1995 г. улады новай Польшчы скасавалі прысуд з фармуліроўкай, што ён дзейнічаў «ва ўмовах вышэйшай неабходнасці для абароны незалежнасці Польшчы». Тым не менш, у выніку следства, праведзенага ІПН у 2005 г., дзеянні Райса былі кваліфікаваныя як злачынства з элементамі генацыду. Трэба адзначыць, што Гайнаўка, цэнтр беларускага жыцця ў Польшчы, апошнія гады стала месцам правядзення польскімі цыяналістычнымі групоўкамі маршу ў гонар «проклятых салдат» і Райса. Кіраўніцтва краіны і прэзідэнт Польшчы дыстанцыраваліся ад гэтага мерапрыемства, хаця першапачаткова гучала інфармацыя аб патраначе прэзідэнтам А. Дудай марша, арганізаванага нацыянальна-радыкальным лагерам. Да апошняга часу Беларусь публічна не рэагавала на ўнутрыпольскія падзеі, звязаныя з беларускай меншасцю. Сітуацыя змянілася ў 2019 г., калі пасля інфармацыйнага паведамлення ІПН, у якім, на аснове новых даследаванняў абставін забойства праваслаўных беларусаў на Падляшшы, было заяўлена, што рашэнне ад 2005 г. не мае падстаў, беларускае МЗС адрэагавала выклікам польскага пасла і патрабаваннем публічных афіцыйных каментарыяў адносна спроб перагляду ацэнак дзейнасці Райса.

Актыўна польскія ўлады праводзяць палітыку памяці і ў Беларусі. Характар і значнасць яе для Польшчы адзначыў віцэ-міністр замежных спраў Польшчы Б. Ціхоцкі. сцвярджаючы, што гістарычныя пытанні з'яўляюцца першачарговымі і пасля іх упарадкавання Польшча будзе гатова размаўляць аб будучыні. Да галоўных задач польскай «палітыкі памяці» ў Беларусі можна аднесці пошук, стварэнне і ўпарадкаванне месцаў польскай нацыянальнай памяці, актыўная выдавецкая дзейнасць, а таксама арганізацыя мерапрыемстваў (лекцый, выстаў, конкурсаў, экскурсій, усталявання памятных знакаў, арганізацыя перапахаванняў і г.д.), накіраваных на папулярызацыю польскай гісторыі, распаўсюджанне ведаў аб «польскім характары» тэрыторый.

Да ліку праблемных тэм польскія ўлады адносяць у першую чаргу так званы «беларускі катынскі спіс» і выяўленне месцаў рэпрэсій і пахавання палякаў–ахвяр сталінскага таталітарнага рэжыму. Таксама ўвагу палякаў прыцягваюць мясціны, звязаныя з гісторыяй Рэчы Паспалітай, паўстаннямі Т. Касцюшкі 1830–1831 гг. і 1863–864 гг., з польска-савецкай вайной, міжваенным перыядам знаходжання Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы, а таксама мясціны, якія маюць адносіны да выбітных дзеячаў культуры і гісторыі. Польскія дыпламатычныя ўстановы ў Беларусі, пры актыўным удзеле ПН, іншых дзяржаўных і грамадскіх арганізацый ствараюць каталогі месцаў польскай нацыянальнай памяці, дзе дэтальна апісваецца месца памяці, яго фота, гісторыя яго стварэння, з якой падзеяй звязана, матэрыял, з якога выраблены памятны знак, стан захавання, асобы, звязаныя з ім, сведчанні відавочцаў падзей і г.д. «Крэсавыя» арганізацыі ў сваю чаргу аказваюць своеасаблівы «ціск знізу» на польскі ўрад з мэтай правядзення больш настойлівай «палітыкі памяці». Дадзенымі арганізацыямі часта крытычна ўспрымаюцца спробы беларускай грамадскасці або дзяржаўных структур мемуарылізацыі тэматыкі, звязанай з беларуска-польскімі адносінамі ў гісторыі. Гучаць абвінавачванні ў беларускай дэпаланізацыі польскіх месцаў нацыянальнай памяці.

Асаблівасцю польскай мадэлі «палітыкі памяці» адносна Беларусі з'яўляецца тое, што яна ўяўляе сабой эксклюзіўны яе варыянт, які выключае ўсё, што не адпавядае «правільнаму» польскацэнтрычнаму разуменню гісторыі, якую ачышчаюць ад іншых элементаў. Такі падыход адмаўляе плюралізм, накіраваны на падкрэсленне выключна польскай ідэнтычнасці і мае выразны нацыяналістычны характар, не ўлічвае інтарэсаў беларусаў і іншых народаў. Стварэнне новых месцаў памяці прадугледжвае акцэнт на польскасці тэрыторый, гларыфікацыі польскага супраціву, ваенных подвігаў і падкрэсленне ўнікальнасці пакут польскага народу за веру і айчызну. З наратыву выключаюцца «Іншыя», з гістарычнай памяццю якіх польскі варыянт памяці прыходзіць у канфлікт. У лепшым выпадку Савецкі Саюз і бальшавікі ў польскім варыянце палітыкі памяці выступаюць у якасці канстытуіруючага «Іншага».